

УДК: 336.773

DOI: 10.35254/bhu/16948386_2021_56_57_26

*Мехмет Шүкрү Дундар,
К. Карасаев атындагы БМУ*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА МИКРОКРЕДИТТИК МАМИЛЕЛЕРДИ ЖӨНГӨ САЛУУ ҮЧҮН КАБЫЛ АЛЫНГАН УКУКТУК-ЧЕНЕМДИК АКТЫЛАР

Кыскача мазмуну

Макалада XX кылымдын 90 жылдардагы Дүйнөлүк процесстердин негизинде эгемендүүлүккө ээ болгон Кыргыз Республикасы максаттуу түрдө пландык экономикадан рыноктук экономикага багыт алышы жана анын негизинде жаңы рыноктук мамилелердин калыптанышы жана өнүгүшү бир топ социалдык экономикалык көйгөйлөрдү жаратты. Ошону менен бирге жакырчылыктан чыгуу, ишкердикти жаратуу жана өнүктүрүү масатында, Дүйнөлүк тажрыйбада иштелип чыккан, өзгөчө эң кедей Түштүк Чыгыш жана башка мамлекеттерде пайда болуп натыйжалуу жыйынтыктарга жеткен ыкма катары таанылган микрокредиттик мамилелердин Кыргыз Республикасында пайда болушу, калыптанышы жана өнүгүшү, ал үчүн шарттарды түзүүгө керек болгон укуктук ченемдик актылардын Жогорку Кеңеш тарабынан иштелип чыгышы, кабыл алынышы жана анын негизинде микрофинансылык уюмдардын: микрофинансылык компаниялардын, микрокредиттик компаниялардын жана микрокредиттик агенттиктердин түзүлүшү жана республиканын баардык аймактарында иш алып барышы, ж.б.у.с. маселелер каралды.

Түйүндүү сөздөр: рынок, рыноктук мамиле, дүйнөлүк тажрыйба, микрокредит, микрофинансылык уюмдар, микрокредиттик мамиле, микрокредит алуучу, укуктук-ченемдик актылыр

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АКТЫ, ПРИНЯТЫЕ ДЛЯ РЕГУЛИРОВАНИЯ МИКРОКРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Аннотация

В статье рассмотрены социально-экономические проблемы, возникшие после обретения независимости Кыргызской Республики в результате формирования и становления рыночных отношений как результат целенаправленного перехода с плановой к рыночной экономике. Вместе с тем необходимость преодоления бедности через активизацию бедных слоев населения и поддержка из них предприимчивых в создании активов и развитии предпринимательства, а для этого становления и развития микрокредитных отношений в Кыргызской Республике как результат использования мирового опыта, опыт бедных государств, особенно Юго-восточных стран как социальный проект, эффективный инструмент преодоления бедности и поддержки предпринимательства. А для легализации появившихся микрофинансовых организаций и поддержки их деятельности Жогорку Кенешем Кыргызской Республики своевременно разработаны и приняты нормативно-правовые акты, на основе которых сформированы микрофинансовые организации: микрофинансовые компании, микрокредитные компании и микрокредитные агентства и т.д.

Ключевые слова: рынок, рыночные отношения, мировой опыт, микро кредит, микро финансовые организации, микро кредитные отношения, получатель микро кредита, нормативно-правовые акты

REGULATORY LEGAL ACTS ADOPTED TO REGULATE MICROCREDIT RELATIONS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Abstract

The article examines the socio-economic problems that arose after the independence of the Kyrgyz Republic as a result of the formation and establishment of market relations as a result of a purposeful transition from a planned to a market economy. At the same time, the need to overcome poverty through activating the poor and supporting those who are entrepreneurial in creating assets and developing entrepreneurship, and for this, the formation and development of microcredit relations in the Kyrgyz Republic as a result of the use of world experience, the experience of poor countries, especially the South-Eastern countries as social project, an effective tool for overcoming poverty and supporting entrepreneurship. And to legalize the emerging microfinance organizations and support their activities, the Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic timely developed and adopted regulatory legal acts, on the basis of which microfinance organizations were formed: microfinance companies, microcredit companies and microcredit agencies, etc.

Key words: market, market relations, world experience, micro-credit, micro-financial organizations, micro-credit relations, recipient of micro-credit, regulatory legal acts

XX кылымдын 80 жылдарынан тартып бробрлоштурулган, планаштырууга негизделген социалистик экономикалык системада жашап келген европалык мамлекеттер, андан кийин мурдагы СССРдин карамагындагы союздук республикалар өз алдынча мамлекет болгондон баштап экономикалык натыйжалуулугу салыштырмалуу жогору болгон экономикалык система катары рыноктук экономикага максаттуу түрдө өтө баштаган. Баарыбызга маалым болгондой бир экономикалык ситемадан экинчисине өткөндө багыт алган экономикалык системадагы процесстерди мыйзам негизинде камсыз кылуучу баардык институттар дароо пайда болуп калбайт. Ошондуктан жалпы экономистер макулдашып кабыл алган “өткөөл мезгили” деген түшүнүк пайда болуп, ал “өткөөл” аралыкта, рыноктук экономикага өтүп жаткан мамлекеттерде рыноктук экономикалык мамилелерге мыйзам негизинде мүмкүнчүлүк, шарттарды түзүүчү институттар пайда болушуна баардык укуктук-ченемдик актылар кабыл алынып, чарба жүргүзүүчү субъектилер мыйзам негизинде иш жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк түзүү үчүн алгачкы иш аракеттер башталган.

Ошол эле учурда рыноктук мамилеге өтүү менен чарба жүргүзүүчү субъектилер үчүн финансылык ресурстардын да ролу жогорулаган. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын финансылык системасы рынок шартына ыңгайлашып, бир топ өзгөрүүлөргө дуушар болуп, рынок шартында жаңы пайда болгон суроо-талаптарды канааттандыруу үчүн чакан, микрофинансылык уюмдардын

пайда болушун, микрокредиттик мамилелердин калыптанышын шарттаган. Жаңы пайда болгон институттардын, мамилелердин мыйзам ченемдүүлүгүн камсыз кылуу үчүн Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешин тарабынын бир топ укуктук-ченемдик актылар кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын баш мыйзамы — Кыргыз Республикасынын Конституциясынын экинчи бөлүмүндө каралган “Адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери” бөлүмүндөгү 18 беренсинде көргөзүлгөндөй “ар ким (жаран) ушул Конституцияда жана мыйзамдарда тыюу салынбаган ар кандай иш-аракеттерди жана ишмердикти жүргүзүүгө укуктуу” [1, 7-б.]

Экономикада микрофинансылуу уюмдары жөнүндө мыйзам кабыл алына электе эле финансылык рынокто болгон суроо-талапты канааттандыруу, сүткорлукту жоюу жана финансылуу уюмдардын арасында атаандаштыкты күчөтүү максатында Эл аралык донорлордун колдоосу менен көптөгөн микрофинансылык уюмдар пайда боло башташкан. Алардын калыптанышы, ишмердиги жана өнүгүшү Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешин тарабынан 1999 жылдын 28 октябрында № 117 кабыл алынган “Кредиттик союздар жөнүндө” мыйзамынын негизинде жүргүзүлө баштаган. Ал мыйзам 8 баптан туруп, кредиттик союздун негизги түшүнүгүн, негизги максаттарын, юридикалык статусун аныктап, кредиттик союздарды түзүү, аны түзүүчүлөр, башкаруу органдары жана кредиттик союзду башкаруу ж.б.у.с. каралган.

Жогруда көргүзүлгөн мыйзамдар микрофинансылоо уюмдарынын ишмердигине жана микрокредиттик мамилелердин толук кандуу калыптанып, өрчүшүшүнө толук жооп бере албай баштаганда “Кыргыз Республикасындагы микрофинансы уюмдары жөнүндө” 2002 жылдын 23 июлунда № 124 мыйзамы кабыл алынган. Ага ылайык Кыргыз Республикасынын чегинде жана анын баардык аймактарында микрофинансы уюмдары уюштурулуп, мыйзам чегинде иш аракетин жүргүзүүгө жана экономикалык субъект катары башка чарба жүргүзүүчүлөр жана жеке тараптар менен экономикалык мамиле түзүүгө мүмкүнчүлүк түзүлгөн. Мыйзамдын негизги максаты микрокредиттик мамилелерди жөнгө салуу аркылуу ишкердикти калыптоо, колдоо жана өнүктүрүү менен калктын аярлуу катмарын жакырчылыктан чыгуу болгон.

Ал мыйзам “микрофинансы уюмдарынын статусун аныктап, алардын ишин жөнгө салуу менен Кыргыз Республикасындагы микрофинансы ишин жүзөгө ашыруу үчүн укуктук жана уюштуруу жагынан өбөлгөлөрдү түзүүгө багытталган” [2, 3-б.]

Мыйзамдын 1 беренесинде көргөзүлгөндөй “жеке жана юридикалык жактар үчүн, анын ичинде банк ишинин жана каржылоонун ислам принциптерине ылайык, микрофинансы кызматтарын көрсөтүү максатында юридикалык жак катары түзүлгөн адистештирилген финансы-кредиттик же кредиттик мекеме (микрофинансы компаниясы, микрокредиттик компания, микрокредиттик агенттик) микрофинансы уюму болуп саналат” [2, 4-б.]

Микрофинансы уюмдары иш аракеттерин жүргүзүүдө Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкы берген лицензиянын талаптарын аткаруу менен иштерин алып барууга укуктуу. Ошол эле учурда микрофинансы уюму банк эмес жана көргөзүлгөн мыйзамдын талаптарына ылайык уруксат берилген кээ бир банк операцияларын гана жүргүзө алат.

Микрофинансы уюму өз ишин “Кыргыз Республикасындагы микрофинансы уюмдары жөнүндө” мыйзамынын, Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкынын укуктук-ченемдик актыларына ылайык, ошондой эле «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу менен ишке ашырат.

Ошондой эле Мыйзамдын 1 беренесинин 2,3,4 пункттарында микрофинансылык уюмдардын түрлөрүнүн так аныктамалары берилген. Мисалы көргөзүлгөн статьянын 2 пунктунда микрофинансылык компаниянын аныктамасы төмөнкүдөй берилет “Акционердик коом формасында түзүлгөн, Улуттук банктын лицензиясын алган, юридикалык жана жеке жактарды микрокредиттөөнү жана операциялардын башка түрлөрүн, анын ичинде жеке жана юридикалык жактардан ушул Мыйзамда каралган мөөнөттүү аманаттарды тартууну жүзөгө ашыруучу адистештирилген финансы-кредиттик мекеме” [2, 4-б.]

Мыйзамдын 3 пунктунда көргөзүлгөндөй “Коммерциялык уюмдун кандай болбосун уюштуруу-укуктук формасында түзүлгөн, Улуттук банктын күбөлүгүн алган, жеке жана юридикалык жактарды микрокредиттөөнү жана ушул Мыйзамда каралган операциялардын башка түрлөрүн жүзөгө ашыруучу адистештирилген финансы-кредиттик мекеме микрокредиттик компания болуп саналат” [2, 5-б.]

1 берененин 4 пунктунда микрокредиттик агенттиктин аныктамасы төмөнкүдөй берилген “Ушул мыйзамда белгиленгендерди кошпогондо, коммерциялык эмес уюм формасында түзүлгөн, Улуттук банктын күбөлүгүн алган жана уюмдун уставдык максаттарына ылайык жеке жана юридикалык жактарды микрокредиттөөнү жүзөгө

ашыруучу адистештирилген кредиттик мекеме” [2, 5-б.]

Мыйзамда микрокредиттин түшүнүгү да так берилген. Ага ылайык «микрокредит — бул микрофинансы уюму тарабынан жеке жактарга же микрофинансы уюмунун уставына ылайык алар тарабынан түзүлгөн шериктештиктерге, юридикалык жактарга берилүүчү акча каражаттары” эсептелинет.

Ошону менен бирге “бир адамга же бири бири менен байланыштагы жактардын тобуна берүү үчүн микрокредиттин жана лизингдин жыйынды өлчөмдөрү Улуттук банк тарабынан белгиленет жана жөнгө салынат” [2, 6-б.]

Мыйзамга ылайык микрокредиттерди берүү кредиттик келишимдин негизинде, анын ичинде адамдардын тобунун субсидиардык же тилектештик жоопкерчилиги менен жүргүзүлөрү каралган.

Мыйзамдын экинчи статьясында микрофинансы уюмдарынын негизги максаттары белгиленген. “Микрофинансы уюмдарынын ишинин максаты жакырчылыкты жоюуга көмөк көрсөтүү, иш менен камсыз кылуунун деңгээлин көтөрүүгө, ишкердикти өнүктүрүүгө жана Кыргыз Республикасынын калкын социалдык мобилизациялоого көмөк көрсөтүү үчүн микрофинансылоо боюнча калкка жеткиликтүү кызмат көрсөтүүлөрдү берүү болуп саналат” [2, 5-б.]

Андан сырткары “микрофинансы уюму анын уюштуруу документтери менен аныкталган жана Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарына карама-каршы келбеген башка максаттарды да көздөөгө укуктуу” [2, 6-б.]

Дүйнөлүк тажрыйбада, өзгөчө микрокредиттерди берүүдө, күрөөсүз жана күрөөнүн негизинде кредит берүү жүргүзүлөөрү баарыбызга белгилүү. Ошондуктан микрофинансылык уюмдардын ишмердигин толук кандуу жүргүзүү жана мыйзам чегинде укуктарын камсыздоо үчүн Кыргыз Республикасынын “Күрөө жөнүндө” мыйзамы 2005-жылдын 20-январында Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу жыйыны тарабынан кабыл алынган. Ал мыйзам 5 баптан турат жана анда негизинен күрөө түшүнүгү жана анын келип чыгышынын негиздери, күрөөнү каттоо, күрөөнүн түрлөрү, күрөөгө коюлган буюмду күрөө кармоочуга кошо берүүнүн күрөөсү (күрөөлүк), күрөө кармоочуга күрөөгө коюлган буюмду калтырган күрөө, укуктардын күрөөсү, көрүүгө коюлган мүлктү өндүрүп алуу жана аны сатып өткөрүү, өндүрүп алууну күрөөгө коюлган мүлккө айлантуу, күрөөгө коюлган мүлк укуктарын коргоо ж.б.у.с. каралган [4, 5-б.]

2010 жылкы 7 Апрель окуясы, анын жыйынтыгы катары Ош каргашалуу окуялары Кыргыз Республикасында саясий чыңалууга алып келип, калктын социалдык-экономикалык абалын бир топ оорлотуп, кыйынчылыктарды жаратты. Анын негизинде экономикалык процесстер соолгундап, микрофинансылык уюмдардан микрокредит алып иш жүргүзүп келе жаткан жеке ишкерлер кредиттерин кайтарып бере албай, микрокредиттерге коюлган үстөк пайыздардын бир топ көп экенине нааразычылык көргөзүшүп, бир тобу кыймылсыз мүлктөрүнөн ажырап, “өмүрү” менен кош айтууга да барышкан. Ошол учурда коомдо түзүлгөн кырдаалды эске алып Жогорку Кеңеш тарабынан Кыргыз Республикасынын “Сүткорлукка каршы” мыйзамы кабыл алынган жана айрым мыйзам актыларына толуктоолорду жана өзгөртүү киргизүү жөнүндө Кыргыз Республикасынын 2013-жылдын 24-июлунд № 162 Мыйзамы кабыл алынган [5, 1-б.]

Ошентип мыйзам чегинде микрофинансылык уюмдардын түзүү жолдору, алардын түзүм өзгөчөлүктөрү, иш алып баруу жол жоболору жана алардын укуктары

жана айрым укуктарынын мыйзам чегинде чектелиши, ассоциацияларга жана биримдиктерге биригүү укуктары жана мүмкүнчүлүктөрү, алардын филиалдарынын иш аракеттеринин аныкталган тартиби ж.б.у.с., же болбосо алардын экономикалык жана чарбалык иш алып баруу укуктары жана башка чарба жүргүзүүчү субъектилерге милдеттенмелери боюнча баардык укуктук — ченемдик актылыр Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынын кабыл аланып, үзүрлүү иштеп келе жатат [6, 44-б.].

Адабияттар

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. — Бишкек. — 2010. — 5-б.
2. Кыргыз Республикасынын Кыргыз Республикасындагы микрофинансы уюмдары жөнүндө № 124 мыйзамы, 2002 жылдын 23 июлу (КР 2005-жылдын 1-декабрындагы № 157, 2009-жылдын 27-мартындагы № 87, 2012-жылдын 6-октябрындагы № 169, 2013-жылдын 26-апрелиндеги № 60, 2013-жылдын 24-июлундагы № 162, 2016-жылдын 16-декабрындагы № 207, 2018-жылдын 6-августундагы № 88, 2020-жылдын 23-мартындагы № 29 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык). — Бишкек. — 2020. — 3-б.
3. Кыргыз Республикасынын Кредиттик союздар жөнүндө. — Бишкек. — 1999. — № 117. — 17-б.
4. Кыргыз Республикасынын “Күрөө жөнүндө” мыйзамы 2005-жылдын 12-марты № 49 (КР 2007-жылдын 6-августундагы № 133, 2008-жылдын 17-декабрындагы № 265, 2009-жылдын 30-мартындагы № 97, 2009-жылдын 30-мартындагы № 98, 2009-жылдын 26-майындагы № 173, 2009-жылдын 29-июнундагы № 195 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык, КР Убактылуу Өкмөтүнүн 2010-жылдын 27-июлундагы УӨ № 110 Декретинин редакциясына ылайык, КР 2011-жылдын 12-июлундагы № 93, 2012-жылдын 10-октябрындагы № 170, 2014-жылдын 4-февралындагы № 27 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык). — Бишкек. — 2015. — 21-б.
5. Кыргыз Республикасынын Айрым мыйзам актыларына толуктоолорду жана өзгөртүү киргизүү жөнүндө Мыйзамы. — Бишкек. — 2013. — № 162. — 31-б.
6. Альмереков Н. А. Достоинства и недостатки банковской и фондовой модели кредитования и финансирования экономики / Н. А. Альмереков // Вестник Бишкекского гуманитарного университета им.К.Карасаева. — 2007. — № 1. — с. 45–50.